

Osby kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Åsa Eriksson Green 2020-05-18

Regionmuseet i Skåne

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Omslagsbild: Flygbild över Osby kyrka och kyrkogård från söder år 2015. Fotograf: Pär-Martin Hedberg, HioPhoto. Bildrättigheter: Lunds stift.

Osby kyrkas norra fasad.

Osby kyrka

Osby pastorat, Östra Göinge kontrakt, Lunds stift, Osby socken, Osby 192:60, Osby kommun, Skåne län och landskap.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Osby ligger i småkuperad och glesbefolkad skogsbygd i nordöstra delen av Skåne. Kommunen gränsar både mot Småland och Blekinge. Samhället har vuxit fram invid Osbysjön som är den största av socknens sjöar. Norr och väster om kyrkogården ligger den äldsta bebyggelsen, som är av lantlig karaktär. Här slingrar sig Drivån fram i landskapet. När södra stambanan byggdes under 1860-talet växte ett stationssamhälle fram sydväst om det gamla sockencentrat. Direkt väster om kyrkogården ligger den före detta prästgården med flygelbyggnader som idag används för församlingens egen verksamhet.

Den västra delen av kyrkogården, närmast kyrkan, ligger inom fornlämningsområdet för den historiska bytomten enligt kartan från 1780-talet. I övrigt är fornlämningsmiljön i och omkring kyrkbyn inte särskilt omfattande. En bit söderut i anslutning till Osbysjön finns ett par förhistoriska boplatser, inne i Osby har fynd av flintyxor gjorts, det finns flera områden med fossil åkermark och en förekomst av förhistoriska röjningsrösen. Till senare tiders lämningar finns flera stenalvsbroar. De tidigaste skriftliga beläggen för ortnamnet Osby är enligt svenskt ortnamnslexikon tidigt 1200-tal. Namnet innehåller 'by' som i gård eller by och 'os' som betyder åmynning och syftar på Drivåns utflöde i Osbysjön.

Kartor från 1809 och 1816 visar att kyrkogården var strikt kvadratisk. På kartan från 1816 återges kyrkan på ett realistiskt sätt med korsformig plan och halvrund absid. Vägar anslöt till kyrkogården rakt framför västtornet samt i kyrkogårdens nordöstra hörn varför det är rimligt att anta att det fanns ingångar till kyrkogården vid dessa platser.

En akvarellmålning målad omkring 1820 visar kyrkan, kyrkogården, prästgården och landskapet närmast. Drivån slingrar sig mellan betraktaren och kyrkan och en stenalvsbro leder över ån i riktning mot kyrkogården. Kyrkogården omgärdas av en vitputsad mur med stigluckor i väster, nordväst och nordost samt på östra sidan. I sydöstra hörnet syns ett benhus och ett storvuxet träd. Kyrkan består av långhus, lägre kor, halvrund absid, nordlig korsarm med klocktorn samt en sakristia mellan kor och nordlig korsarm. Byggnaden är putsad och vitkalkad, med undantag för sakristian och klocktornet. Taken är sannolikt täckta med ekspån. Målningen finns att se i Osby kyrka.

Kyrkobyggnad

Osby kyrka byggdes under 1200-talet i sedvanlig romansk utformning i gråsten med långhus, lägre och smalare kor samt en halvrund absid. Senare under medeltiden byggdes ett vapenhus vid södra ingången till långhuset, och möjligtvis ett mindre vapenhus eller vindfång i anslutning till en sydlig ingång till koret. I olika handlingar från 1600-talet framgår att vapenhuset var av trä, kyrkan var vitputsad med yttre bemålning med kimrök och brunrött, sannolikt som fönsteromfattningar och hörnkedjor. Kyrkan hade blytak och på kyrkogården fanns en spåntäckt klockstapel.

Kyrkan sedd från sydost med södra korsarmen från 1770 och det medeltida koret med absid till höger i bild.

År 1701 byggdes en nordlig korsarmen i gråsten och tegel från Råbelöfs tegelbruk. Taket täcktes med spån. En läktare som revs i samband med ombyggnationen bevarades och återmonterades i korsarmen. Slutna bänkar och bröstningspaneler tillverkades av snickaren Caspar Callenberg.

Under 1700-talets första årtionde tillkom ett nytt altare med dörrar, altarskrank och dopfunt med baldakin. Bänkinredningen omändrades och kompletterades av snickaren Sven Ståhl från Broby. Predikstolen målades i oljefärger samt ”*mycket guld och silver*”. Under 1700-talet dekorerades kyrkan med en blå draperimålning samt flera ”gardiner”, draperimålningar, kring kyrkans fönster.

År 1713 byggdes ett vapenhus vid norra porten och 1725 byggdes en takryttare över norra korsarmen. En liten malmklocka införskaffades, sannolikt för att placeras i takryttaren. Från 1739 finns uppgifter som kan tolkas som att kyrkans stenal-tare ersattes av ett altare av trä.

År 1770 skedde nästa stora förändring i kyrkan då en sydlig korsarm byggdes av murmästare S Henning. Den nya korsarmen inreddes med bänkar och läktare och fick fönster med galler samt en beslagen dörr. 1777 flyttades orgeln från den norra läktaren till en läktare i väster och den norra läktaren inreddes istället med bänkar.

1794 sattes nya fönster in i norra korsarmens gavel, två vid läktaren och ett ovanför. År 1818 byttes blytaket på kyrkan ut mot ett koppartak.

Vid en biskopsvisitation år 1827 ansåg biskopen att kyrkan var trång och mörk och att församlingen borde bygga en ny. En beskrivning av kyrkan från samma år berättar att den hade tre läktare i norr, söder och väster och att orgeln stod på den västra. Beskrivningen omtalar norra och västra läktarbarriärernas målningar av Kristus och apostlarna, medan den södra läktarbarriären var målad i monokrom pärlfärg liksom kyrkans innertak. Kyrkans fönster var små och gallerförsedda. Predikstolen hade baldakin och altarpupsatsen bestod av sex tavlor i ett bildhuggeri-arbete och en baldakin som vilade på två pelare. Från koret fanns en dörr till sakristian.

År 1833–1835 revs det medeltida långhuset och ett nytt uppfördes i gråsten med ett kvadratisk torn i väster efter ritningar av arkitekt Carl Ståhl. Korsarmarnas gavlar höjdes och hela kyrkan försågs med nya, enhetliga fönster. Utvändigt spritputsades fasaderna medan snickerier och gesims målades i mörkt pärlgrå färg. Den gamla långhusdörren, som tros vara senmedeltida, flyttades upp i tornet i öppningen mellan tornkammaren och långhusvinden. En altarpredikstol byggdes av snickaren Nils Palm. Invändigt målades taket och inredningen med vit oljefärg och delar av predikstolen, altaret och orgelläktaren förgylldes. När biskop Faxé återkom 1840 beskrev han kyrkan som ”*stor och rymling och välmålad så till bänkar som hvalf. Predikstolen, altaret och orgelläktaren prydda med förgyllning, hvilket gaf henne et utmärkt vackert utseende*”.

Historiska fotografier visar att kyrkan före 1920-talet hade ljusa väggar, en något mörkare kulör på tunnvalvet och ett mörkt grått listverk och målade omfattningar kring fönstren. Bänkar fanns både över och under korsarmarnas läktare samt längs korets östra vägg. Läktarskranket i norr var marmorert i ljusa kulörer.

1924 tillkom en grisaillemålning, ett måleri helt i gråtoner, av Yngve Lundström och Torsten Nordberg i gavelfältet ovanför altaret. Glasmålningar av Lundström sattes in i korets östra fönster. De äldre målningarna på sidoläktarnas barriärer, som vetter mot koret, togs fram igen. Förändringarna av kyrkans korparti fortsatte 1938 när koret utvidgades och belades med kalksten, liksom kyrkans övriga golv. Altarpredikstolen byggdes om såtillvida att predikstolen ersattes av en oljemålning och kyrkans tidigare predikstol från 1593, som fram till detta tillfälle varit placerad vid norra långhusväggen, försågs med ny fot och trappa och fick sin placering i norra delen av koret. Det medeltida koret, som haft funktionen sakristia, byggdes om till ett kapell som fick namnet S:t Petri kapell. Detta inreddes med ett murat

Till vänster visas koringången i öster. Ingången är numera igensatt invändigt. En av trappstenarna utgörs av en äldre gravhäll. Till höger visas kyrkans västport vars utformning är intakt sedan 1834.

tegelaltare, tegelgolv och lösa stolar. 1940 murades den östra ingången i koret igen på insidan. Kyrkans fönster försågs med antikglas i ytterbågarna.

I samband med 1938 års arbeten med kyrkans golv återfanns flera gravar vid kyrkans norra mur och under norra korsarmen återfanns ett gravkor murat av gråsten och kalkbruk med putsade väggar. Flera så kallade askepellar hittades längs muren i norr, väster och söder. Askepellarna består av trädosor med lock i vilka för tidigt födda foster lagts. Eftersom odöpta barn inte fick begravas på kyrkogården lades askepellarna i hemlighet in under kyrkans golv genom ventilationsöppningar i muren. Under södra korsarmen återfanns dessutom många gravsättningar som var äldre än korsarmen.

1958 renoverades kyrkan under ledning av arkitekt Erik Lundberg. Korsarmarnas läktare försågs med underbyggnader som kom att rymma olika ekonomiutrymmen och sakristia. Från den rivna bänkinredningen magasinerades åtta av bänkluckorna och några andra kom att återanvändas i läktarunderbyggnadernas väggar. Nya dörrar i vindfånget mellan vapenhuset och kyrkorummet tillkom enligt Lundbergs ritning.

1971 kläddes vapenhuset med profilsponade furubrädor och södra vindfånget byggdes om. Sedan 1920 har kyrkan, undantaget tornet och absid, tegeltak. Under

1990-talet fick absiden ett nytt plåttak av koppar. Vid en yttre renovering upptäcktes två utvändiga kalkmålningar på korets norra vägg. De bedömdes utgöra två lager som daterades till mellan 1300 och 1500. Målningarna putsades över med lufthärdande kalkbruk. Ett kyrkomuseum inreddes på norra läktaren och många av kyrkans äldre föremål förvaras numera där. År 2008 försågs orgelläktaren i väster med underbyggnader på var sida om mittgången. Underbyggnaderna rymmer samlingsrum, pentry och RWC.

Exteriör

Osby kyrkas grundplan och yttre form är i stort sett densamma sedan 1835 då det medeltida långhuset revs och ett nytt murades upp. Kyrkans fasader är spritputsade och avfärgade i vitt. En något utkragande spritputsad sockel, avfärgad i mörkt grått, löper kring långhus, torn, kor och absid. På korsarmarna är sockeln endast målad. Runt takfoten löper ett profilerat listverk av trä, målat i grå kulör. Långhuset har sadeltak med brytning i öster där det möter korsarmarnas sadeltak. Koret har sadeltak med lertegel och absiden har ett konformat, plåttäckt tak. Tornets övre del med tälttak och lanternin är klätt i kopparplåt. I lanterninen finns urtavlor i samtliga väderstreck och tornet kröns av en förgylld kula och kors.

Flertalet av fönstren är höga och rundbågiga, indragna endast en decimeter från fasaden. Fönstren har mittpost och två tvärposter vilka tillsammans med karm och bågar är av trä och målade i grå kulör. Varje fönster har sex spröjsade lufter. I långhusets västra gavel är lunettfönster placerade över bottenvåningens fönster, och ger dagsljus åt orgelläktaren. Korets fönster är kvadratiska med mittpost och tvärpost som delar fönstren i fyra spröjsade lufter vardera. Innerfönstren är blyspröjsade med antikglas. Några av fönstren har utvändiga stormjärn. Fönsterbänkarna har synliga konsoler av trä och är täckta av plåt.

I tornets bottenvåning är fönstren utformade likt långhusets fönster men något mindre. I västra tornfasaden finns ett runt spröjsat fönster till varje våningsplan. Ljudluckorna är av stående, svartmålade brädor med påmålade grå spröjsar för att ge intryck av samma indelning som långhusets fönster. Järnstaket täcker de nedre delarna av muröppningarna vid ljudluckorna. Under ljudluckan åt väster är järnformade till årtalet 1834. Högst upp i korsarmarnas gavlar finns små runda fönster för ljusinsläpp till vinden. På norra korsarmens gavel står årtalet 1701 i järn, och på södra fasaden årtalet 1770.

Kyrkans tre entréer har bevarat sin utformning sedan 1835. Samtliga portar är brunmålade och klädda med liggande spontat panel. Den norra och södra entrén har bevarade, ursprungliga klinklås från 1700-talet.

Utblick över kyrkorummet från orgelläktaren i väster.

Huvudingången i väster har dubbla portar och ett spröjsat överljus. Portalomfattningen är rusticerad och slätputsad, avfärgad i en varmt gul kulör. Den avslutas upptill av ett putsat och plåtavtäckt listverk. Ovanför portalomfattningen finns en svartmålad minnestavla med förgylld text; GUDI TILL ÄRA, OCH HANS FÖRSAMLING TIL SJÄLA GAGN. BYGGDES DETTA HERRANS HUS ÅR 1834. Carl XIV Johan REGERADE RIKET. GR:A:DELAGARDI:LÄNET. DOCT: W:FAXE: STIFTET. DOCT:S:J:COLLIN: PASTOR BEVARA DIN FO NÄR DU GÅR TILL GUDS HUS, OCH KOM TILL ATT HÖRA; PB. Sista raden av tavlan är dold från marken av portalomfattningens plättäckning. Tröskelstenen av gråsten har texten LARS DUFVA 1834 inhuggen.

Ingångarna i södra och norra korsarmarna har samma utformning med rusticerad, slätputsad omfattning i gul kulör. Över rusticeringen finns lunettfönster för ljusinsläpp till läktarna. På nordportalens tröskel finns en inskription med året 1834.

Interiör

Vapenhuset i tornets bottenvåning har slätputsade och vitkalkade väggar, golv belagt med kvadratiska kalkstensskivor och tak av ljusbetsad furupanel. Längs norra och södra väggarna löper trappor med balusterräcken av ljusbetsad furu. Norra

och södra väggarna har vardera ett fönster i rundbågiga muröppningar. Ytterporten ryms i en rundbågig muröppning i väster. Porten mot kyrkorummet i öster har dubbla dörrblad av mörkbetsat trä, profilerade sidostycken och ett spröjsat överljus. I vapenhuset finns flera minnestavlor uppsatta som berättar om lokala händelser och kyrkorenoveringar.

Ett smalt vindfång, där det välvda taket är målat med kassettmotiv i trompe l'oeil, illusionsmåleri, leder till kyrkorummet. Äldre dubbla dörrar finns mot kyrkorummet, klädda med rödmålade, liggande profilhyvlade paneler. I tympanonfältet är *Soli Deo Gloria* skrivet i en väggmålning. Ingången till kyrkorummet är belägen under västra läktaren. På ömse sidor om entrén är träpelare marmorerade i röd-bruna kulörer. I norr och söder har läktaren underbyggnader som rymmer pentry, RWC och samtalsrum. Väggarna har bröstningspanel med fyllningar i grå och beigea toner och stående, vitmålade paneler i det övre väggfältet. De övre delarna och hörnen av underbyggnadernas väggar är glasade. Läktaren hålls uppe av kraftiga marmorerade pelare med enkla kapital. Taket är klätt med handhyvlade och oljemålade brädor i grå kulör.

Golvet i hela kyrkan är lagt med kalkstensplattor i, huvudsakligen, rödbrun kulör. Väggarna är slätputsade och vitmålade. Ett profilerat och marmorerat listverk i trä, bestående av bland annat hålkäl, tandfris och rundstav, skiljer väggfälten från det höga och vida trätunnvalv som täcker hela kyrkorummet. Valvet utgörs av kilsågade och handhyvlade brädor som spikats mot taklaget. I öster är taket brutet och försett med en grisaillemålning med det allseende ögat i en triangel som centralt motiv, omgivet av änglar och putti.

Långhuset har två sammanhängande bänkkvarter vilka är slutna mot mittgången men öppna mot sidogångar längs ytterväggarna. Bänkkvarteren går dikt an det upphöjda korgolvet i öster. Mot mittgången har bänkdörrar blått ramverk och luckor samt överliggare marmorerade i grå kulörer. Gavelstyckena mot ytterväggarna är blåmålade och bänkarna inne i kvarteren är målade i en varm och dov röd kulör.

Koret i öster är inkorporerat i långhuset men upphöjt två steg från kyrkans övriga golv. Det centrala motivet är en klassicistisk altaruspsättning med kolonner, pilastrar och entablement i grå och dovt rosa kulörer och förgyllda detaljer i listverk och kapital. Altartavlan är en oljemålning föreställande Kristus och två av lärjungarna i Emmaus. En halvmåneformad altarring avgränsar altaret från övriga koret. På ömse sidor om altaruspsatsen är stora rundbågiga fönster likt kyrkans övriga men

Orgelläktaren i långhusets västra del. Orgelfasaden ritades 1859 och ritningen är signerad J.E. Söderlund. De ljusa och panelklädda, delvis glasade underbyggnaderna till läktaren tillkom under 2000-talet.

under 1900-talet försedda med glasmålningar. Norr om altarpupsatsen är den fristående snidade predikstolen placerad. I korets södra del finns bland annat dopfont och ljushållare. På ömse sidor om altarpupsatsen finns dolda dörrar till S:t Petri kapell som ryms i den före detta sakristian. I kapellet är golvet belagt med rött tegel i fiskbensmönster, väggarna är slätputsade och vitmålade och taket utgörs av bjälklaget och golvet till vindsvåningen. Bjälkar och brädor är mörkbetsade och brädorna är tillkomna vid samma tid som kapellet. I öster, i kyrkans ursprungliga absid, finns ett altare murat i tegel med altarskiva av kalksten. I murlivet finns bevarade nischer söder och norr om altaret och en nisch med bevarad järnbeslagen lucka intill den norra dörren mot kyrkorummet. Den tidigare uppgången till altarpredikstolen har satts igen och utgör nu en putsad nisch med en väggmålning med Kristusmotiv samt series pastorum. Kappellet har lösa stolar ordnade i två kvarter. Bland föremålen i rummet finns ett äldre rökelsekar och en ikonbild.

Vid sidorna av koret är korsarmarna belägna, inredda med läktare och läktarunderbyggnader. Den norra läktarbarriären är äldre än utbyggnaden, återanvänd från den äldre kyrkan. Över en sockel med textfält finns spegelfyllningar med oljemålningar

åtskilda av snidade och polykromt bemålade pilastrar. Över detta avslutas läktarbarriären av ett snidat och polykromt bemålat listverk. Båda läktarna hålls uppe av marmorerade pelare och framför underbyggnaderna finns bänkinredning, sannolikt från 1700-talet, bevarad. Över läktarna i öster är pelare målade på väggen för att skapa symmetri. Bänkinredningarna har grisaillemålningar i fyllningarna. Underbyggnadernas väggar är av träpanel i en mörkt rödbrun kulör med återanvända delar från den tidigare bänkinredningen. Den södra läktaren är välbevarad med sluttande golv och mycket enkla sittbänkar. På den norra läktaren finns liggande textilförvaring och många av äldre kyrkliga föremål samt föremål av lokalhistoriskt intresse.

Orgelläktaren i väster vilar på marmorerade pelare. Läktarbarriären skjuter i mitten ut över mittgången med insvängda sidopartier. Barriärens mittparti är uppbyggd av spetsbågar kring ett centralt förgyllt kors och sidopartierna dekorerar av marmorerade rundbågefält. Längs med sockel och överliggare är förgyllda detaljer.

Kyrkans torn med klockvind samt vinden över kyrkorum och korsarmar nås via trapporna i vapenhuset. Från tornets första våningsplan finns ingången till orgelläktaren i en svagt stickbågig muröppning. Dörren är ålderdomlig, sannolikt senmedeltida, av stående plankor som hålls samman av narar och smidda bandgångjärn. Våningsplanets väggar är slätputsade och vitkalkade undantaget den västra väggen som, liksom innertaket, är klädd med furupanel. Den panelklädda väggen döljer bland annat trappan upp i tornet. Tornets tredje våning har tunt putsade och vitmålade väggar där murverket delvis är synligt. Taket utgörs av nästa vånings bjälklag och golvbrädor. Här förvaras bland annat predikstolen som ursprungligen hörde samman med altarpåbyggnaden. Fjärde våningen rymmer klockbock med två malmklockor. En inskription med årtalet 1869 finns på klockbocken. Murarnas puts är tunnare och flera av murverkets gråstenar är synliga. Från taket hänger en äldre klockanordning med en liten malmklocka. Upphängningen visar spår av rödtjära. Ovanför klockvåningen ligger vinden med en lucka upp i lanterninen. I lanterninen är äldre spåntäckning bevarad vilket vittnar om att lanterninen ursprungligen kan ha varit en mer öppen konstruktion.

Långhusvinden nås via en smal, rundbågig öppning i östra tornväggen. Den inre dörren till vinden satt i ingången till det numera rivna långhuset. Dörrbladet är kraftigt men smalt, bestående av stående plankor som hålls ihop av bandgångjärn av vilka det övre har ett inhugget mönster av romber. Det nedre gångjärnet har flyttats vilket kan indikera att det är utbytt. Ett äldre lås är bevarat på dörrens insida.

Kyrkans dopfunt är från 1600-talet. Det tillhörande baldakintaket är placerat på norra läktaren. Bilden till höger visar norra läktaren vars läktarbarriär revs när korsarmen byggdes 1701 men återanvändes. Det ursprungliga måleriet togs fram under 1920-talet, efter att ha varit övermålat med marmorering. Läktarunderbyggnaden tillkom 1958 efter ritning av Erik Lundberg. Delar av den äldre bänkinredningen återanvändes i de nya väggarna.

Utsidan av dörren är beslagen med plåt som nitats fast och även hålls fast av horisontellt fastnitade plåtband. Taklaget består av bildade furubjälkar. Över långhuset och korsarmarna är takstolarna uppbyggda av sparrar och två nivåer hanbjälkar. I takstolen, mitt över det underliggande valvet, är kungstolpar fogade i hanbanden. Den nedre delen av takstolarna är inte besiktningsbar eftersom valvet är isolerat. Vinden över kor och absid är inte besiktningsbar.

Inredning och inventarier

Kyrkans **altaruppsats** är av trä, målad i vitt med förgyllda detaljer. Altaruppsatsen byggdes ursprungligen som altarpredikstol i samband med att det nya långhuset byggdes på 1830-talet. Uppbyggnaden är klassicistisk med kolonner och pilastrar som bär upp ett horisontellt och kraftigt profilerat övre listverk. 1940 ersattes predikstolen med en oljemålning av Olle Hjortzberg. Den nedmonterade predikstolen från 1835 förvaras i kyrkans torn. **Altaret** är av trä. Fronten, som är dekorerad med snidade rundbågemotiv, kan vara återanvänd från en äldre inventarie, eventuellt det altare som ingått i en altaruppsats vars bildtavlor idag är placerade på kyrkans

norra vägg. **Altarringen** har knäfall och överliggare klädda med sammetstyg i gulbrun kulör samt en balustrad med vitmålade, figursågade dockor. Det är möjligt att altarringen är samtida med altaruppsatsen från 1835.

Predikstolen är rikt snidad av ek i renässansstil, tillverkad år 1593. Den tidigare bemålningen är borttagen. Predikstolen var tidigare placerad mot långhusets norra vägg. Foten och trappan är tillverkade i samband med att predikstolen fick sin nuvarande placering i koret 1938. Foten är åttkantig med ett utkragande listverk i botten. Ett bildfält med akantusmotiv utgör den nedre delen av predikstolskorgen. På detta finns rundbågefält med snidade, tredimensionella motiv, delvis åtskilda av kolonner med änglar och festonger. Korgen avslutas upptill av ett textband som anger att den är restaurerad år 1900.

Dopfunten är ett rikt snidat arbete i ek med polykrom bemålning, daterad till 1600-tal. Funten har en åttkantig fot och cuppa och ett balusterformat skaft. Det tillhörande baldakintaket förvaras på kyrkans norra läktare. Taket har ett brätte med profilerat listverk ovan och ett spetsigt avslut. Det bär spår av polykrom bemålning i brun, grön, röd med flera färger. Undertill är taket vitmålat med spår av kassettmålning och i mitten en upphöjd cirkel där en nedpendlande duva sannolikt hängt.

Bänkinredningen i långhuset består av två sammanhållna kvarter med slutna bänkar mot mittgången och öppna bänkar mot sidogångarna. Dessa kan partiellt vara bevarade från 1830-talet även om de byggts om vid senare tillfälle. Bänkdörrarna har blåmålade ramverk och marmorerade speglar och överliggare. Invändigt är bänkarna rödmålade. I korsarmarna finns några få delar av bänkinredningen kvar från 1700-talet. Bänkar på läktarna är av gängse, mycket enkel utformning med i stort sett enbart en sittbräda och en ryggbräda. Bänkarna är handhyvlade och målade med grå oljefärg. Dessa bänkar kan härröra från sent 1700-tal.

Kyrkans **orgel** är från 1960, med återanvända pipverk från 1862 och 1909. Den är tillverkad av Mårtensson orgelfabrik i Lund, med 36 stämmor fördelade på tre manualer och pedal. **Orgelfasaden** är från 1859, tillverkad enligt ritning av J E Söderlund. Orgeln har ett kompletterande spelbord i koret. Orgelfasaden har en arkitektonisk uppbyggnad i klassicerande stil. Botten- och sidopartierna är gråmålade och uppbyggda med ramverk och fyllningar. Ovanpå detta är ett förgyllt listverk med sju horisontella fält med orgelpipor, åtskilda av pilastrar i olika detaljeringsgrad men genomgående marmorerade i olika rosa toner. På var sida spelbordet finns vimpergfält. Orgelfasadens mittparti kröns av en frontespis med ytterligare orgelpipor och förgyllda detaljer.

Kyrkan har tre gjutna **klockor** av malm. Storklockan är från 1797 då den blev omgjuten i Jönköping. Mellanklockan är från 1776, gjuten hos Maria Wetterholtz i Malmö. En lillklocka som sannolikt varit placerad i takryttaren ovan norra korsarmen är gjuten 1725.

Kyrkogård

Från 1600-talets slut finns uppgifter om att kyrkogårdsmuren som åtminstone delvis var gjord av trä hade bränts upp i samband med stridigheter år 1678. Muren reparerades och fick nytt tak av ekspån på 1680-talet. Ett benhus på kyrkogårdens sydöstra del uppfördes 1693 för förvaring av de dödas ben ”... *som allest liggia på kiörchiogården förspridde, och esomoftast utbäras av hundar, eller och kunna snart komma iblandt höö, som der på kiörchiogården bärgas*”. Citatet ger oss en bild av den oordnade kyrkogården, där benen efter tidigare gravsatta kom fram vid ny gravsättning. Vi får också veta att hundar sprang lösa på området och att höet togs omhand. Det är möjligt att benhuset murades om 1782. Under 1700-talet täcktes stigluckorna, ingångarna till kyrkogården med taktegel och/eller ekspån som rödtjärades.

Kyrkogården, med kyrkan mitt på den västra delen, ligger på en flack yta med den historiska kopplingen till prästgården bibehållen direkt väster om huvudentrén. Det flacka läget förstärks av att träden, i synnerhet på norra sidan av kyrkogården är relativt unga och sparsamt utplacerade. Kyrkogården har utvidgats flera gånger i samtliga väderstreck och den dominerande karaktären är grusade gravplatser med stenramar och grusade gångar. De senast anlagda delarna i söder har en grönare grundstruktur med rygghäckar. På 1970-talet anlades ytterligare en begravningsplats på motsatt sida Drivån. Ett stort antal äldre gravhällar av stort kulturhistoriskt värde är monterade mot kyrkans fasader.

Kyrkogårdens norra och västra sida begränsas av en cementfogad mur av natursten med kraftiga stenskivor på, sannolikt murad på 1940-talet. Flera äldre gravvårdar är inmurade i muren. I öster övergår muren i en lägre skalmur av natursten. Längs södra gränsen är en stödmur som tar upp en relativt stor höjdskillnad mot utanförliggande parkmark. Ovan stödmuren finns en rad knuthamlade lindar och en avenbokshäck.

Huvudentrén som utgörs av en svartmålad järngrind från 1940 är utförd i tre sektioner och sitter mitt för kyrkans västport i kraftiga murade och putsade grindstolpar. I norr finns ytterligare en grindförsedd entré med en gångväg som ansluter till norra korsarmens port. Dubbla grindblad i järn sitter fästa i fyrkantiga, huggna stenstolpar med indragna flackt pyramidformade avslut. I öster finns en svartmålad

dubbelgrind i järn. På ömse sidor om grinden finns två enkelgrindar. Grindarna är utförda i rak och enkel form likande det norra grindpartiet.

Byggnader på kyrkogården

På kyrkogårdens sydvästra del, längsmed muren, uppfördes på 1930-talet ett **bårhus** med slätputsade, vitmålade fasader enligt ritningar av arkitekt Eiler Graebe. Entrén är på byggnadens norra gavel och utgörs av en pardörr i ek med en omfattning av mörkbrunt tegel. Portomfattningen kröns av en avtäckning i koppar. Fasaden pryds även av kvadratiska öppningar tillsammans med två belysningsarmaturer och ett kors. Byggnaden har ett sadeltak täckt med lertegel.

Strax söder om bårhuset ligger en **ekonomibyggnad** med personal- och förrådsutrymmen samt toalett för besökare. Byggnaden har en vitmålad tegelfasad och en slätputsad gråmålad låg sockel, fönster och dörrar i brunmålat trä vetter mot kyrkogården. Den västra fasaden ligger i liv med kyrkogårdsmuren och har ett fåtal ljusinsläpp i form av glasbetong. Byggnaden är sekundärt förlängd åt söder under 1970-talet med kontorsutrymme och på gaveln finns en uteplats för personalen.

Karaktärisering

Platsen för kyrkan och sockencentrats äldsta delar har lång kontinuitet och präglas än idag av glesare och mer småskalig bebyggelse än den västra delen av Osby som växte fram i samband med järnvägens etablering under 1800-talet.

Osby kyrka karaktäriseras av etappvisa förändringar under historiens lopp; i grunden en medeltida kyrkobyggnad enligt romanskt ideal, tillbyggd med korsarmar för att möta befolkningsökningen under 1700-talet. Det medeltida långhuset revs och ersattes av ett nytt långhus samt västtorn med lanternin på 1830-talet. Härifrån bevarar kyrkan sin exteriöra karaktär. Osby kyrka kan ses som en representant för en generell kyrkobyggnadsperiod som präglar flera sockenkyrkor i norra Skåne och Blekinge där den nyklassiska arkitekturstilen är förhärskande, och där altarpredikstolarna var ett vanligt inslag.

Både exteriört och interiört präglas byggnaden av nyklassicismens ideal men snarare än en stilren klassicism har kyrkans olika byggnadsetapper på ett resursekonomiskt vis inordnats i den klassiska kostymen. Det nya långhuset är ett av tidsperiodens största i stiftet, eftersom socknen befolkningsmässigt var stor. Den vita putsen och de stora, rundbågiga fönstren håller samman exteriören trots byggnadsdelarnas olika ålder. Tornet med sin typiska klassiska lanternin, och ljudluckorna som målats för att ge intryck av fönster är fina exempel på en provinsial tolkning av tidens ideal.

De interiöra nyklassiska stildragen i kyrkan är det enskeppiga långhuset med inorporerat kor, och sakristia symmetriskt placerad i korets förlängning. I Osby blev det naturligt att återanvända det befintliga medeltida koret med absid som sakristia. Läktare i de symmetriska korsarmarna, liksom läktaren i väster med sin ståtliga och påkostade orgelfasad är ytterligare typiska stiluttryck. Ett mer lokalt uttryck, är altaruppsatsen som ursprungligen byggdes som altarpredikstol i likhet med de närbelägna Loshults och Glimåkra kyrkor. I Osby har predikstolen i uppsatsen ersatts med en oljemålning och kyrkans äldre predikstol har återfått sin funktion – om än på ny plats i korets norra del.

Äldre byggnadssnickerier har återanvänts trots de intensiva ombyggnationer kyrkan genomgått. Exempel på detta är norra läktarens barriär som till 1920-talet var målad i en marmorering i grågrön färgskala. Under 1920-talet togs det äldre, polykroma måleriet fram igen och ger idag kyrkan en egen prägel. Till denna period hör även kyrkans dopfont med baldakintak samt predikstolen som vilken däremot gjorts trären. I klockvåningen är klockbock och klocka, sannolikt från 1700-talets takryttare över norra korsarmen, bevarade vilket är ovanligt.

Interiört har kyrkan också en modern karaktär som tillkommit från mitten av 1900-talet fram till idag. Ombyggnaden av sakristian till S:t Petri kapell kan ses i ljuset av inomkyrkliga rörelser under 1900-talet där ett nyuppväckt intresse för fornkyrkan gjorde att kapellet utformades jämförelsevis asketiskt och med attribut som murat altare, rökelsekar och ikoner. Under 1960-talet fick församlingens administrativa verksamhet ta större plats i de utrymmen som inrymdes i norra och södra läktarunderbyggnaderna. Utformningen anknyter starkt till kyrkans egen historia där äldre bänkinredning både bevarades och återanvändes i nya konstruktioner. Under 2000-talet ser vi förändringar motiverade utifrån en ökad social aktivitet i kyrkorummet utöver gudstjänster. Altarunderbyggnader i väster rymmer samtalsrum och RWC, och på sidan av dessa även en barnhörna.

Att tänka på

- Koret och absiden är de delar som återstår av den medeltida byggnaden. Dörren mellan tornrum och långhusvind är troligtvis senmedeltida och flyttad från det långhus som revs kring 1830.
- Läktaren från den äldre kyrkan återmonterades i norra korsarmen: det är oklart om det enbart var läktarfronten eller även delar av stommen.
- Delar av bänkinredningen, framför altarunderbyggnaderna i norr och söder, kan härstamma från 1700-talet. Även de enklare bänkarna ovan läktarna är sannolikt av hög ålder.
- Den lilla malmklockan i klockvåningen, hänger sannolikt i sin ursprungliga rödtjärade upphängning som kan härstamma från takryttaren som suttit över norra korsarmen.
- Osby kyrka bär spår från flera tidsperioder interiört. Dessa vittnar om förändringar i samhället som befolkningstillväxt, nya teologiska idéer och nya estetiska ideal. Var rädd om dessa spår så att ny forskning av efterkommande generationer möjliggörs. Planera eventuella förändringar långsiktigt och eftersträva funktionalitet för att minimera ingreppen i kyrkorummet.
- Snickerier, dörrpartier, läktarbänkar med flera träföremål bär spår av äldre hantverksteknik vilket bidrar till upplevelsen av kyrkans autenticitet.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturminne, enligt *Kulturmiljölagen 4 kap.*

Kyrkan ligger inom fornlämningsområde för Osby bytomt enligt karta från 1780–81. Området har fornlämningsnummer Osby 92:1 och skyddas enligt *Kulturmiljölagen 2 kap.*

Källor

Underhållsplan för Osby kyrka, Wikerstål arkitekter AB, 2010

Vård- och underhållsplan för Osby kyrkogård, R 2017:16, Regionmuseet i Skåne, 2017

Svensket ornamnslexikon, Språk- och folkminnesinstitutet, 2003

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Lunds stifts orgelinventering, 2020.

Internet

Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök:

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Lantmäteriets söktjänst Historiska kartor: <https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html>

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2020-05-07

Fältinventering: Åsa Eriksson Green

Rapportsammanställning och foto: Åsa Eriksson Green

Granskning: Kerstin Börjesson

Färdigställd: 2020-05-18

